

Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота
з «Економічної теорії»

на тему:

«Роль інтелектуального капіталу в економічному
зростанні»

Студентки II курсу групи ФБС-21
напряму підготовки «Фінанси та кредит»

Полянської М. І.

Керівник: доцент, кандидат економічних наук

Возьний К.З.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

_____

_____

План

Вступ

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження інтелектуального капіталу.

Розділ 2. Вплив інтелектуального капіталу на розвиток економіки.

Розділ 3. Інтелектуальний капітал як фактор генезису провідних економік світу.

Розділ 4. Інтелектуальний капітал в економіці України.

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

Вступ.....	4
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження інтелектуального капіталу.....	7
Розділ 2. Вплив інтелектуального капіталу на розвиток економіки.....	14
Розділ 3. Інтелектуальний капітал як фактор генезису провідних економік світу.....	19
Розділ 4. Інтелектуальний капітал в економіці України.....	23
Висновки.....	26
Список використаної літератури.....	28

Вступ

Сучасне світове господарство характеризується переходом від панівної досі індустріальної стадії до вищої стадії розвитку людського суспільства – постіндустріальної, або як її ще іменують інформаційної. Ця тенденція зумовлена становленням новітнього технологічного способу виробництва, новим поглибленням процесу суспільного поділу праці, глобалізацією світової економіки, супроводжується ґрунтовними зрушеннями щодо рівня та структури суспільного виготовлення, характеру суспільного розвитку. В постіндустріальному суспільстві вирішальна ролі призначається інформації, знанням, творчій та розумовій праці.

Актуальність теми. Між постіндустріальним та індустріальним суспільством фігурують істотні розбіжності, адже якщо машинна техніка, характерна індустріальному суспільству, нарощувала фізичні можливості людини, то інформація та знання, як визначальні фактори виробництва в постіндустріальному суспільстві, реалізують та підвищують інтелектуальні ресурси. Це викликало початок інтенсивної інтелектуалізації праці та економіки в цілому, що в свою чергу, призвело до виникнення ряду нових понять, одним з яких є інтелектуальний капітал. Україна наразі знаходиться в ході трансформації економіки і саме процес глобалізації зумовлює необхідність застосовування надбань постіндустріального суспільства для чергової інтеграції у світову економічну систему на підґрунтях еквівалентного партнерства. Тому важливо дослідити теоретико-методологічні засади поняття інтелектуального капіталу, його природу і будову, вагомість у розвитку світової економіки та економіки України.

Сучасний стан розвитку економіки України вимагає чергового комплексного дослідження інтелектуального капіталу суспільства, в тому числі покращання інституційної бази формування, розвитку та відтворення інтелектуального капіталу, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо шляхів стимулювання його розвитку та продуктивного використання у трансформаційній економіці України.

Метою даної курсової роботи є дослідження теоретико-методологічних підґрунть інтелектуального капіталу, атрибутів його функціонування та його дію на розвиток економік країн світу, а також встановити роль інтелектуального капіталу в національній економіці.

Для досягнення цієї мети встановлено такі завдання дослідження:

- розглянути підходи до визначення економічної сутності інтелектуального капіталу;
- виявити особливості інтелектуального капіталу як сучасного фактору виробництва;
- дослідити розумовий капітал як фактор генезису провідних економік світу;
- дослідити структуру інтелектуального капіталу;
- установити призначення державної науково-технічної та інноваційної політики у примноженні інтелектуального капіталу країни;
- простежити властивості формування та розвитку інтелектуального капіталу в Україні;
- розробити пропозиції щодо результативного вжитку інтелектуального капіталу в економіці України.

Об'єктом дослідження виступає інтелектуальний капітал, особливості його функціонування на макрорівні та дію на розвиток економіки.

Предметом дослідження є особливості розвитку розумового капіталу в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки, вплив збільшення рівня інтелектуалізації праці на зростання доходів підприємств та країни в цілому.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі комплексного історико-економічного і теоретичного аналізу розкрита об'єктивна необхідність, зміст та історичне місце поняття розумового капіталу та новітній характер економічних взаємин, дію інтелектуального капіталу підвищення ефективності економіки. Доведено, що інтелектуальний капітал є якісно новим фактором виробництва, базисом якого є інформація та знання, і на відміну від звичних факторів виробництва він реалізує розумовий потенціал людини, а не підвищує фізичні

можливості людини, що визначає ґрунтовну зміну ролі індивіда в економіці й суспільстві, а також тенденцію поєднання в людині власника інформації та знань, з одного боку, і його вміння та навички їх застосовування в процесі виробництва – з іншого.

Розумовий капітал має історичне коріння, позаяк можливості людського інтелекту використовувались завжди. Але, як й інші економічні категорії, інтелектуальний капітал має історичну визначеність, як вираження якісно нових умов діяльності й піднесення економіки і суспільства.

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження інтелектуального капіталу.

Постіндустріальне суспільство зв'язане з володарюванням сфери послуг, тобто науки, освіти, культури та інших, це визначає великий рівень інтелектуалізації праці, що в свою чергу створює якісно нове поняття – інтелектуальний капітал. Цей термін ввів Дж. Гелбрейт в 1969р., тобто в період панування індустріальної та породження постіндустріальної економіки. Але більшого поширення це поняття набуло тільки з 90-х років ХХ що пов'язано з переходом людства до інформаційної економіки.

В сучасній економіці інтелектуальний капітал знаходиться на передньому плані, тому що, він один із основних чинників, що характеризують конкурентоздатність економічних систем сучасності, а в наслідку достаток і економічну міць суспільства.

Та все ж питання переміни взаємовідношення матеріального виробництва на користь інтелектуального, що постає у формі наукових знань, інформаційного та технологічного продукту досі недостатньо описані вченими-економістами.

Велику роль у роботі теоретичних засад інтелектуального капіталу, відіграли такі відомі світові вчені, як К. Беккер, Д. Белл, П. Дракер, Л. Едвінссон, І. Роос, М. Кастельс, М. Мелоун, Р. Райх, Т. Сакайя, Т. Стюарт, М. Мелоун, П. Пільцер, О. Тоффлер, Л. Туроу, С. Хантінгтон, Т. Шульц, Ф. Фукуяма та ін.

Українські вчені почали роботу по цих питаннях в 90-х роках минулого століття. Великий вклад у створення методологічних засад внесли Л. Абалкін, О. Ю. Амосов, Д. П. Богиня, В. Врублевський, Н. Л. Гавкалова, В. Геєць, М. І. Долішний, О.І. Дацій, М. С. Дороніна, О. В. Кендюхов, А. М. Колот, В. І. Куценко, О.В. Крисальний, О. Бутнік-Сіверський, Н. Д. Лук'яненко, В. В. Онікієнко, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, А. А. Чухно, П.М. Цибульов.

В нинішній економічній науці є безліч значень поняття «інтелектуального капіталу». За Л. Едвінссоном та М. Мелоуном, поява інтелектуального капіталу є «цілком зрозумілим явищем, якщо звернути увагу на дію нездоланих історичних і технологічних процесів, не торкаючись інвестиційних потоків, які підтримують розвиток економіки, де знання займають велику роль. Інтелектуальний капітал є провідним критерієм оцінювання компаній і закладів, тому що лише він може показати динаміку організаційної стійкості та процесу створення цінностей. Лише він здатний оцінити нинішнє виробництво, що мінюється дуже часто, щоб зробити логічний підсумок його вартості, треба урахувати й талант його працівників, їх схильність до праці, та якість знарядь роботи, які вони використовують» [10, с. 35].

Проаналізувавши деякі роботи учених, можна дати такий висновок цій категорії: інтелектуальний капітал - це нагромаджена у процесі інтелектуальної діяльності сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здатностей, взаємозв'язків, що мають економічну вартість і користується у процесі виробництва з метою отримання доходу.

У нинішній економічній літературі інтелектуальний капітал вивчається з чотирьох пов'язаних між собою сторін :

- 1) цінність, що визначається як актив, здатний принести дохід;
- 2) система, що являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів;
- 3) процес, який відображає наявність відтворювальних характеристик, зв'язаних із кругообігом;
- 4) результат, що визначає пріоритет у процесі споживання .

Також інтелектуальний капітал можна розглядати як реалізований інтелектуальний потенціал.

Рис. 1. Інтелектуальний капітал як реалізований інтелектуальний потенціал.

В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність – це результат інтелектуальної творчої роботи, власного творчого пошуку, який має бути об'єктивний, перетворений у певну форму та бути спроможним до відтворення [2, с. 53].

Специфічність інтелектуального капіталу, як економічної категорії ще обумовлена його функціями, на мікрорівні вирішальною з яких є забезпечення суттєвого приросту доходів завдяки формуванню та реалізації необхідних підприємству систем знань, нових ідей щодо виробництва продукції і тд., які, в свою чергу забезпечують високу ефективність його господарської діяльності. Зокрема, інтелектуальний капітал визначає якість системи управління підприємства [18, с. 97].

Іншими його функціями є:

- перетворення інвестицій в інтелектуальний продукт і додаткову вартість;
- переміщення акценту вкладень з фізичного капіталу у людину як носія і виробника інформації;

- становлення креативного типу мислення працівників, підприємців, наукових діячів, управлінців, які формують і реалізують основні моделі відтворення кожної конкретної економічної системи та їх сукупності;
- рушійна сила поновлення технологій, ресурс для прогресу і розвитку;
- створює умови стійкого підвищення рівня життя;
- дозволяє підвищити продуктивність праці за рахунок збільшення рівня знань працівників і використання новітніх технологій (структурний капітал) і сприяє отриманню конкурентних переваг і збільшенню конкурентоспроможності підприємств.

В структурі інтелектуального капіталу виділяють такі елементи, як людський та структурний капітал, деякі науковці також включають споживчий (клієнтський) капітал.

Людський капітал втілений в працівниках компанії з точки зору знань, навичок, досвіду і загальної філософії компанії, її внутрішніх цінностей і орієнтирів, управління працею і функціонуванням корпоративної культури. Особливість людського капіталу в тому, що він не може належати корпорації. Людей можуть найняти, але не купують їх інтелектуальну власність. Цей капітал невіддільний від його власників. Основна мета людського капіталу - це створення і поширення інновацій.

Структурний капітал включає в себе фактори і умови, що впливають на інтелектуальний капітал в тій чи іншій області, такі як права, технології, інституційні компоненти науки і освіти та інші. Крім того, він включає в себе нематеріальні активи організації, тобто патенти, ліцензії, винаходи, товарні знаки, системи управління базами даних, інформаційні технології і так далі. Він створений зусиллями співробітників і входить до організації роботи компаній або підприємства, та робить його функціонування можливим. Тому структурний капітал у власності організації може виступати як самостійний об'єкт купівлі-продажу. Його значення багато в чому залежить від ефективності його використання.

Споживчий, або клієнтський, капітал виражається у відносинах компанії зі споживачами її продукції та постачальниками ресурсів. До нього відносять інформацію про клієнтів, імідж на ринку, а також технології з залучення та утримання клієнтської бази. Значимість його полягає у тому, що він забезпечує конкурентну перевагу щодо зв'язків із зовнішнім середовищем.

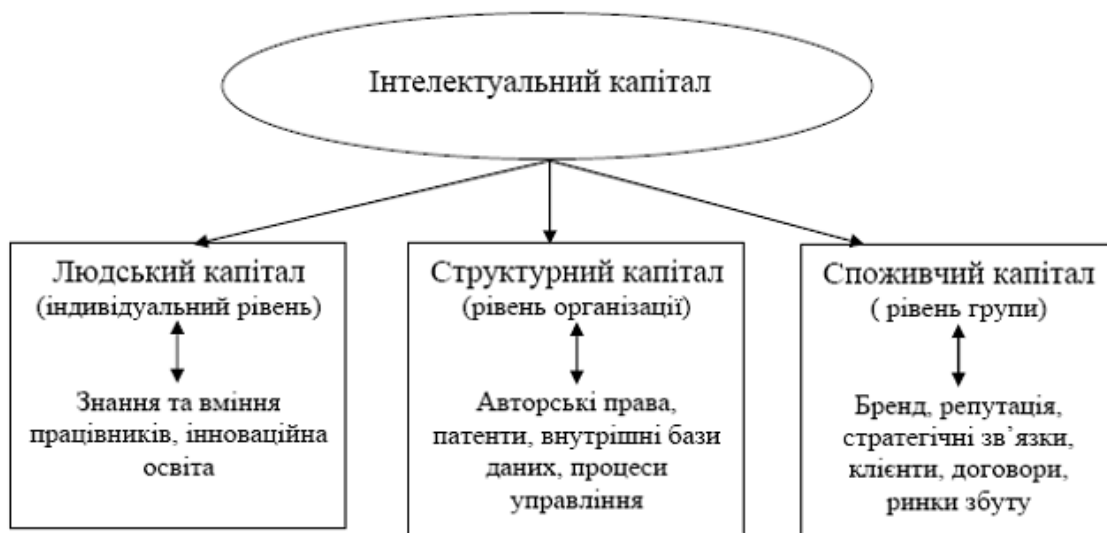

Рис. 2. Структура інтелектуального капіталу.

Також інтелектуальний капітал класифікують за рядом інших ознак.

За формою власності існують такі види інтелектуального капіталу:

- Приватний;
- Колективний;
- Державний.

За формою залучення:

- Право на об'єкти промислової власності;
- Авторське та суміжне з ним право;
- Інтелектуальний капітал в інших формах.

Форма інтелектуального капіталу проявляється у вигляді прав на первинне розміщення в формі авторського права і суміжних прав, в залежності від видів інтелектуальної власності. За міжнародними стандартами, результати творчої інтелектуальної діяльності з точки зору правового захисту класифікуються на

об'єкти, що охороняються правами промислової власності та об'єкти, що охороняються авторським правом. Промислова власність включає в себе винаходи, промислові зразки та моделі, фабричні або торгові марки, "ноу-хау". До об'єктів, які перебувають під захистом авторського права належать права на наукові, літературні, художні і музичні твори, комп'ютерні програми, бази даних та багато іншого.

Інвестиції у виробництво інтелектуальної власності є важливою передумовою для формування і розвитку інтелектуальної власності, але з урахуванням певної специфіки даного фактору виробництва, це не просто інвестиції в ресурси, вони вимагають свідомої і цілеспрямованої діяльності самого носія даних якостей. Інтелектуальний капітал утворюється як в промисловому секторі з використанням ринкового механізму, так і в особистому, в тому сенсі, що витрати праці і зусилля щодо саморозвитку відіграють вирішальну роль в цьому процесі. Але ці витрати неминуче будуть згодом включені в державні витрати, як частина руху загального репродуктивного процесу, так як накопичений запас знань, навичок та інших продуктивних якостей людини може бути реалізований і може отримати оцінку тільки в суспільстві через діяльність їх власника.

За К. Макконнелл і С. Брю: "Інвестиції в людський капітал - це будь-яка дія, що підвищує кваліфікацію і здібності і, тим самим, продуктивність праці робітників. Витрати, які сприяють підвищенню чистієї продуктивності, можна розглядати як інвестиції, бо поточні витрати або витрати здійснюються з тим розрахунком, що ці витрати будуть багаторазово компенсовані зростим потоком доходів у майбутньому "[12, с. 171].

Інвестиції в інтелектуальний капітал мають ряд відмінностей від інших видів інвестицій:

1. Прибуток від інвестицій в інтелектуальний капітал залежить від тривалості дієздатного віку їх носія. Тобто, що раніше зроблені

- інвестиції в людей, тим швидше вони повернуться, отже, довгострокові інвестиції повинні принести кращий результат;
2. Інтелектуальний капітал піддається фізичному та моральному зносу. Ступінь його зношення визначається двома факторами, по-перше, старінням людського тіла і притаманним йому розумових і фізичних функції, а по-друге, ступенем старіння знань.
  3. Інтелектуальний капітал може накопичуватися і примножуватися. Саме в процесі набуття людського досвіду, якщо він здійснюється безперервно, якісні та кількісні показники інтелектуального капіталу покращуються. Накопичення інтелектуального капіталу підвищує рентабельність до деякої міри, але вона обмежена верхньою межею активної зайнятості (активного працездатного віку), а потім різко знижується.
  4. Не всі інвестиції в людину можуть бути визначені як інвестиції в інтелектуальний капітал, а тільки ті, які є соціально доцільним і економічно ефективним.
  5. Характер і види інвестицій залежать від історичних, етнічних і культурних особливостей.
  6. У порівнянні з іншими видами інвестицій, інвестиції в інтелектуальний капітал є найбільш сприятливим з точки зору однієї людини і суспільства.

За сучасних умов інтелектуальний капітал включає до свого складу індивідуальний інтелектуальний капітал, сформований у межах окремих виробничих одиниць, єдність якого на макрорівні утворює сукупний інтелектуальний капітал.

Розділ 2. Вплив інтелектуального капіталу на розвиток економіки.

У зв'язку з посиленням процесів глобалізації у світі та прискоренням темпів НТП визначальним чинником розвитку економіки стає інтелектуальний капітал. Ефективне використання та примноження інформації та знань стає фундаментом інноваційної моделі економічної системи, і що важливо, впровадження такої системи дозволяє підвищити рівень якості життя та загального добробуту суспільства, а також зміцнити позицію країни у світовій економічній системі.

В сучасних умовах високий рівень людського інтелекту та рівня освіти населення є передумовою розвитку країни. Історично склалося так, що 2000-й рік став межею, коли вартість інтелектуального продукту в міжнародній торгівлі зрівнялась з вартістю товарної маси. На даний час склалась така ситуація, що головну роль в економічному та громадському житті розвинених країн відіграє сфера послуг, яка створює до 70% робочих місць та має тенденцію до збільшення попиту на людські ресурси, що зумовлює потребу у висококваліфікованих працівниках.

Зростання освітнього рівня населення, збільшення частки людей з вищою освітою та зміна рівня інтелектуалізації праці сприяє формуванню доданої вартості в галузях господарства, а також зумовлює глибокі структурні зміни, які в свою чергу впливають на розвиток економіки, а також на зміну пріоритетів суспільства та рівень загального добробуту. Щодо останнього, то це означає, що все більше людей зосереджується на підвищенні якості життя, а не його рівні. У високорозвинених країнах світу такий мотив до праці, як заробітна плата, який в минулому займав лідируючі позиції, починає поступатись змісту праці, можливості саморозвитку, перспективі подальшого професійного та соціального зростання та іншим, про це свідчать результати соціологічних опитувань.

Зрозуміло, що навіть у таких країнах залишається доволі великий відсоток людей для яких праця є засобом існування, це пов'язано з диференціацією суспільства.

Зростання ролі інформації та знань, як факторів виробництва, характеризується такими змінами в економічній системі суспільства:

1. Фундаментальна зміна матеріально-технічної бази виробництва, в зв'язку з тим, що було збільшено рівень автоматизації, додано інформаційні ресурси і комп'ютери з всесвітньою мережею Інтернет;
2. Так як основним ресурсом є інтелектуальний капітал, ми можемо припустити, що частина виробництва, нібито переходить в свідомість людей, в тому числі особливу роль відіграють ті, хто створює будь-які нові значення, так звані новатори. Це призвело до повернення людини на перший план порівняно з іншими засобами праці, що пов'язано з тим, що знання, вкладені в виробництво продукту можуть бути повторно використані і допомагають максимізувати прибуток при мінімальних витратах.
3. Високий рівень розвитку інформаційних технологій призвів до появи нових форм організаційно-економічних відносин і появи нових продуктів і послуг. Наприклад, з появою комп'ютерів, з'явився новий вид діяльності - інформаційний, в зв'язку із зростанням потреби в нових знаннях і високому рівні їх якості.
4. З'являються нові форми праці, що створює можливості для децентралізації та деурбанізації виробництва. Однією з таких форм є так звана телепраця, тобто дистанційна праця, вона знижує виробничі витрати, покращує стан оточуючого середовища, сприяє становленню мережної економіки (як однієї з форм інформаційної економіки), збільшенню зайнятості та часткової зайнятості, а також зміцненню позицій індивідуальних підприємців, дуже маленьких фірм та мікропідприємств.
5. Суспільна організація виробництва піддається значним змінам, праця перестає бути економічним примусом, оскільки інтелектуальна праця потребує пріоритету особистості робітника, адже такий робітник вільно

володіє інформацією і знаннями та не залежить від власності на засоби виробництва, йому властива висока мобільність.

6. Здійснюються структурні зміни на мікро- і макрорівнях економічної системи, глобалізація бізнесу. Прикладом зміни на мікрорівні є те, що з'являються нового типу підприємства, які працюють на комп'ютері в Інтернеті з використанням окремо функціонуючих і географічно розосереджених співробітників, і майже не мають активів. Також інформаційна економіка характеризується появою віртуальних корпорацій. Для того, щоб виграти конкуренцію, компаніям доводиться мати справу з великою кількістю постійно мінливих альянсів. З точки зору використання інтернету зникає необхідність у посередниках, трейдери взаємодіють безпосередньо з виробниками, знижується кількість складів, вартісні ланцюжки виробничих операцій перетворюються у вартісні мережі. На макрорівні це поява нового сектору економіки - інформаційної індустрії, в результаті злиття в комп'ютерних технологій (комп'ютерної техніки, розробка програмного забезпечення, впровадження послуг щодо їх обслуговування), зв'язку (Інтернет, телефон, кабельне телебачення, супутникове телебачення, радіо) та інформаційного наповнення (бібліотеки, архіви, публікації, інформаційні послуги, розваги) [11, с. 271].

Розглянувши всі ці зміни, слід зазначити, що активна інтелектуалізація економіки призвела до появи нового типу економічної системи - інформаційної економіки. Його розвиток відбувається дуже швидко паралельно з темпами науково-технічного прогресу.

Зростання обсягу інформації спостерігається в усіх сферах людської діяльності, найбільшою мірою в промисловості, торгівлі, фінансовій, банківській та освітній сферах. У зв'язку з цим з'являються інформаційна інфраструктура економіки, яку утворюють центри аналізу, обробки інформації, лінії зв'язку та комунікацій, в тому числі засоби обміну інформацією.

З огляду на те, що інтелектуальні ресурси окремих країн обмежені, як і інші ресурси, велика увага зосереджується на "імпорті інтелекту." Таке "полювання"

на інтелект незабаром стане новим видом бізнесу, тому що компанії, в яких працюють вчені, що роблячи наукові відкриття є більш конкурентоспроможними на світовому ринку, що впливає на формування позитивного сальдо торгового балансу країни.

Також обмеженість інтелектуальних ресурсів зумовлює потребу, щодо розробки державою механізмів захисту інтелектуальної власності. В Україні, наприклад, відносини у сфері інтелектуальної власності регулюються рядом нормативних актів, таких як Конституція України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та багато інших. Так, зокрема, законодавство у патентно-ліцензійній сфері повинно відповідати нормам міжнародного права та передбачати:

- державне регулювання сфери технологій;
- регулювання міжнародної науково-технологічної та економічної співпраці;
- відновлення патентних підрозділів на виробництві, передусім у державному секторі;
- створення підрозділів з охорони інтелектуальної власності в міністерствах, інших центральних органах державної влади і управління, широке залучення вітчизняних громадських організацій, недержавних академій наук до виконання цих завдань;
- запровадження системи заходів щодо стимулювання і державної підтримки винахідництва та інноваційної діяльності, яка передбачає, зокрема, створення цільових фондів для одержання українськими суб'єктами українських патентів та патентів міжнародного рівня;
- запровадження широкого викладання права інтелектуальної власності, проведення інтенсивної підготовки суддів та працівників органів юстиції, співробітників підрозділів із захисту прав інтелектуальної власності в органах внутрішніх справ, безпеки, митних, податкових службах.

Отже, підбиваючи підсумок, щодо впливу інтелектуального капіталу на економічний розвиток, слід зазначити, що в сьогочасних умовах знання і інформація мають величезний вплив на розвиток всіх галузей економіки. Інформаційні потоки в економіці відіграють роль нервової системи. Порушення в потоці інформації призводять до порушення функціонування тієї чи іншої компанії і чи економіки в цілому, і без точної і своєчасної інформації не може контролювати будь-які процеси виробництва. Сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології стали невід'ємною частиною інфраструктури суспільства, вони визначають економічну конкурентоспроможність країни в цілому, її місце в світовій економіці, роль міжнародного поділу праці, здатність до розвитку демократичних інститутів, зростання кількості нових робочих місць і так далі.

Розділ 3. Інтелектуальний капітал як фактор генезису провідних економік світу.

У геополітичній стратегії провідних країн глобальної економічної системи щодо підтримки і зростання відриву від інших країн, суттєву роль відіграє науково-технічне домінування, що в свою чергу формує необхідність збільшення темпів інноваційного процесу і формування необхідних ресурсів та інтелектуального потенціалу.

Початком діяльності на Заході інтелектуальної економіки можна уважати перше перевищення затрат на купівлю інформації над витратами на основні фонди та виробничі ресурси, що проявлялось в США у 1991 році.

В даний час фактично у всіх країнах з високим рівнем доходу збільшується питома вага інтелектомістких галузей, таких як, наприклад, виробництво комп'ютерів і електроніки, програмного забезпечення, аерокосмічній та інших галузях промисловості. У США, наприклад, 63% послуг можуть бути класифіковані як інтелектуальні.

Людський інтелект є головною силою в сучасному світі. Підприємства, які не здатні керувати інтелектуальним капіталом, просто зникають. На зміну їм приходять інші, наприклад, дочірня фірма фінської електронної компанії Nokia зі щорічним обсягом продажу товарів на суму 160 млн дол. США і штатом з п'яти чоловік, бо Nike – виробник взуття, який не виготовляє взуття: його робота полягає у дослідженні, розвитку виробництва, дизайн, маркетинг, збут – тобто обслуговування на основі знань. На кожного працівника Nike припадає 334 млн. дол. США щорічного продажу.

Процес інтелектуалізації та привласнення продукту інтелекту в ринкових країнах стрімко набуває обертів впродовж останніх років. Так, наприклад, на період 2003 р. загальний обсяг людського капіталу США становив понад 45 трлн. доларів, тоді як активи корпорації – понад 13 трлн. доларів. За іншими даними інтелектуалів в США 5 млн. осіб. У Японії ще у 1973 р. було реалізовано

концепцію «Про інтелектуалізацію національної економіки та розвиток здібностей населення», яка заснувала широкий процес інтелектуалізації суспільної праці. Подібні національні програми за засновані у США, Франції, Великобританії, Швеції. У провідних країнах світу частка зайнятих осіб із здебільшого творчим характером діяльності підвищилась за останні 40-50 років із 20 % до 60-70%.

За розрахунками Всесвітнього банку, в складі національного багатства США основні виробничі фонди складають лише 19 %, природні ресурси – 5%, а людський капітал 76 %.

Через те, що інформаційній економіці властиві швидкі темпи економічного зростання, відрив між розвинутими країнами та країнами, що розвиваються, з кожним днем стає все більшим. Це також викликано великим рівнем міграції інтелекту. Прикладом цього є те, що 95% вчених світу працює в 20 найбільш розвинених країнах, у них прибуток щорічно зростає на 200 дол. США, а у країнах з низьким науковим потенціалом – на 10 дол. Останніми роками спостерігається глобальна тенденція щодо створення транснаціональних корпорацій, що характеризується перенесенням до слаборозвинутих країн низькоінтелектуальних, ресурсо- та енергозатратних та екологічно небезпечних виробництв, в той час як в державах-лідерах починають концентруватися найсучасніші високорентабельні інформаційні та інтелектуальні технології.

Як вже було зазначено щодо західних країн, в них активно здійснюється, так звана, "деіндустріалізація", тобто передача "брудних" галузей промисловості в країні, що розвиваються і де є дешева робоча сила, це також викликано тим, що втрата розвиненими країнами частки ринку не сприйматися як серйозна стратегічна загроза. Це компенсується за рахунок глобальної монополії Заходу на послуги навчальної, наукової, технічної та інформаційної індустрії, які були захищені від міжнародної конкуренції з боку країн що розвиваються, або, так званих, країн третього світу.

Прикладом того, який сильний вплив має інтелектуальний капітал на економічний розвиток є Індія, яка досягла феноменальних результатів з використанням інформаційної моделі розвитку і, таким чином, довела, що освіта, наука, інформація стала одним з ключових компонентів продуктивних сил суспільства. Вона знайшла способи ввірватись в світове інформаційне поле на рівні з розвиненими країнами, та агресивно видобуває і експортує безпрецедентний обсяг знань без участі праці і капіталу з США та інших країн, що мають вищий рівень економічного розвитку. Не зменшується і глобальна популярність китайських промислових товарів. Прискорена "індустріалізація Китаю" відкриває шлях до інтенсивного зростання сектора послуг, освіти і науки. Індія на шлях глобалізації стала пізніше, ніж Китай, але модель економічного розвитку має багато цікавих елементів інноваційно-випереджувального характеру. Існує таке враження, що національна стратегія розвитку Індії відкинула традиційний консервативний шлях і впроваджує новий тип інформаційного корпоративно-конкурентного глобалізму азійського типу.

Поряд зі збільшенням вартості інтелектуального капіталу підвищується увага громадськості до системи освіти як основи виробничих потужностей цього потенціалу. Якнайбільш широке залучення у виробництво людей з вищою освітою і додаткові виплати за освіту, особливо вищу, не лише прискорюють економічний розвиток, але й забезпечують перемогу в конкурентній боротьбі. У більшості країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) протягом останніх 15 років, зростання доданої вартості в галузях, заснованих на знанні, в середньому становило 3%, що непохитно перевищувало темпи загального економічного зростання в традиційних областях, що становило 2,3%. Таким чином, частка галузей, заснованих на знаннях у сукупній доданій вартості збільшилася в Німеччині з 51 до 60% у Великобританії від 45 до 51%, у Фінляндії - від 34 до 42%. Видатки на інформацію становлять у середньому три чверті доданої вартості сучасної продукції. У новій економіці прийнято купувати і продавати концентровані знання - величезний об'єм інтелектуального змісту в крихітній оболонці (наприклад, існують комп'ютерні програми, новітні

препарати або останні моделі авіаційно-космічної техніки, вартість яких в першу чергу визначається через вартість «дослідження і розробки»).

Розділ 4. Інтелектуальний капітал в економіці України.

Що стосується України, то не зважаючи на всі кризові процеси останніх років, вона володіє досить могутнім інтелектуальним потенціалом. Україна належить до 3% найбільш ерудованих націй у світі посеред 133 країн. Кількість вчених складає більш ніж 2 тис. на 1 млн. мешканців. Причому загальна кількість докторів наук зросла з 10339 чол. в 2000р. до 16450 чол. в 2013 р., а кандидатів наук з 58741 чол. до 90113 чол. відповідно.

	Кількість організації, які виконують наукові дослідження й розробки	Кількість науковців, осіб	Кількість докторів наук в економіці України, осіб	Кількість кандидатів наук в економіці України, осіб
1990	...	313079	...	...
1991	1344	295010	8133	...
1992	1350	248455	8797	...
1993	1406	222127	9224	...
1994	1463	207436	9441	...
1995	1453	179799	9759	57610
1996	1435	160103	9974	58132
1997	1450	142532	10322	59332
1998	1518	134413	10446	59703
1999	1506	126045	10233	59547
2000	1490	120773	10339	58741
2001	1479	113341	10603	60647
2002	1477	107447	11008	62673
2003	1487	104841	11259	64372
2004	1505	106603	11573	65839
2005	1510	105512	12014	68291
2006	1452	100245	12488	71893
2007	1404	96820	12845	74191
2008	1378	94138	13423	77763
2009	1340	92403	13866	81169
2010	1303	89564	14418	84000
2011	1255	84969	14895	84979
2012	1208	82032	15592	88057
2013	1143	77853	16450	90113
2014*	999	69404	16090	86230

Таблиця 1. Наукові кадри та кількість організацій

* – дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Україна має 19-ту позицію з 60 країн за рівнем математичної та наукової освіти. Крім того, вона входить до 30% країн із найбільш високими оцінками в середній школі. Таким чином, за сприятливих умов потужний розумовий потенціал України може трансформуватися в інтелектуальний капітал.

Варто зауважити, що для України це питання є вельми гострим, адже нерозвиненість форм співробітництва «наука-бізнес», недосконалість діяльності фінансового ринку, збільшення дефіциту Державного бюджету (який у 2015 році склав 63,6 млрд гривень), затрудняють розвиток інтелектуального капіталу своїх підприємств.

Та все ж, інтелектуалізація господарства є наявним процесом, та покищо сфера послуг значно перевищує галузі матеріального підприємства за великою вагою робітників з вищою освітою. Так, у 2008 році в промисловості питома вага працівників, які завершили вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації, являла 40,1 %, у сільському господарстві – 19,7 %. У той же час у сферах охорони здоров'я та соціального забезпечення їх частина рівнялася 64,3%, освіти – 69,4%. Ще вищі показники про частину працівників з найвищим освітнім показником, тобто вищою освітою III та IV рівнів акредитації. У сільському господарстві їх 6,2%, на транспорті та у зв'язку – 12,9%, у промисловості – 15,6%, а в охороні здоров'я – 20,5%, освіти – 48,6 %.

Для рішення проблем щодо оптимізації взаємозв'язку між економічним зростанням і людським розвитком у практичній політиці, класична концепція людського розвитку пропонує такі шляхи впливу, які будуть корисними для України:

- збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, що допомагатиме реалізації потенціалу людини та її участі у виробництві та розподілі благ;
- чесний розподіл доходів і національного багатства, що вбезпечуватиме матеріальну основу розвитку широких верств суспільства і протистоятиме концентрації ресурсів у руках нечисленних груп;

- збалансування розходів на суспільні потреби і укріплення економічної основи соціальної сфери, диверсифікація джерел фінансування; щоб дати можливість людям здійснити свій вибір у політичній, соціальній та економічній галузях, як тим групам, які з різних причин мають обмежені можливості (жінки, мігранти, етнічні меншини).

Щодо національної стратегії, то для України є важливим завдання утворення інтегрованої системи на національному рівні для сприяння розширення інтелектуального потенціалу нації, його розвитку і трансформацію в інтелектуальний капітал. Для цього потрібно дотримуватись таких принципів як:

- Надання освіти конкретного державного пріоритету. Метою освіти є здобуття максимально можливого ступеня гуманітарного потенціалу та розширення вікових меж його вжитку.

- Створення умов для відтворення і випереджаючого розвитку науки.

- Задачею держави стає забезпечення прямого фінансування ґрунтовної науки і через розвиток національного виробництва забезпечення піднесення практичної науки безпосередньо на виробництвах.

- Напрямок на молодь.

- Пошук і допомога феноменам національного інтелекту.

- Сприяння інформатизації усіх видів діяльності, забезпечення компаній і громадян ПК, розвиток мережі Інтернет та систем комунікації, створення електронних баз даних та полегшення доступу до них.

- Полегшення реєстрації і збільшення ефективності захисту інтелектуальної власності.

Висновки

Дослідження щодо теоретичної основи інтелектуального капіталу та його впливу на економіку дозволяє стверджувати, що ця концепція є новою і відображає фундаментальну зміну в становищі людини, яка з простого фактора виробництва перетворюється в основний засіб виробництва і стає критерієм економічного зростання і прогресу цивілізації в цілому. Це супроводжується глибокими змінами в структурі суспільного виробництва, зростанням значення інформації і знань, як чинників і засобів виробництва, як під впливом творчого, інтелектуального характеру праці набувають характеристик інноваційності.

Крім того, інтелектуалізацію праці вкладено у створення основ доданої вартості в зв'язку з використанням творчості, інформації і знань для виробництва товарів у вигляді винаходів, інновацій, ноу-хау, ідей і технологічних методів виробництва і технології організацій праці. Виходячи з цього, основою виробництва стають сукупні витрати знань та творчої праці, які є інтелектуальним капіталом, що досягають в розвинених країнах більш ніж 80% від вартості.

Доведено, що інтелектуалізація праці визначає розвиток її творчого характеру. Це людський розвиток, його перехід на більш високу ступінь прояву здібностей і талантів людини. У той же час, розвиток людського потенціалу і зростання інтелектуального капіталу визначає необхідність поліпшення якості життя, розширення соціально-економічної діяльності. Формування та розвиток інтелектуального капіталу ясно показує, що ефективність політики визначається не тільки і не стільки економічні показники, скільки досягненнями в галузі людського розвитку, її особистості, розумових і фізичних здібностей, підвищення її ролі в суспільстві.

Інтелектуальний капітал в якості нової концепції в значній мірі вже проявляється в розвинених країнах. Україна залишається на індустріальній стадії розвитку, але в контексті глобалізації та під її впливом можна спостерігати зростання ролі інформації і знань у виробництві, які вказують на

інтелектуалізацію праці, виникнення і вплив такого чинника, як інтелектуальний капітал. Таким чином, важливого значення на сучасному етапі розвитку набуває зміцнення, розвиток і найповніше використання у національній економіці інформації і знань сучасних інформаційних і комунікаційних технологій в якості найважливіших ресурсів формування постіндустріального суспільства.

Доведено, що інтелектуальний потенціал створює умови для створення національної економічної динаміки системи, що є оптимальним для поточної економічної ситуації. Перспектива розвитку ґрунтується на впровадженні нових технологій. Механізмом реалізації цього завдання є концентрація інтелектуальних, природних і фінансових ресурсів для логічного і природного поєднання. Такий підхід необхідний для оптимізації людського розвитку, залучення передових інформаційно-технічних ресурсів з інших країн, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та вітчизняної продукції в сучасній глобальній світовій економіці, поліпшення соціальних стандартів в цілому і добробуту кожного громадянина, зокрема.

Список використаної літератури

1. Андрощук Г. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання // Інтелектуальна власність. – 2000, № 12, с. 23-30
2. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. - К.: Знання, 2006.- 431с.
3. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект //Інтелектуальний капітал. - 2004, № 1.- С. 16-27.
4. Гава Ю. В. Вплив інтелектуального капіталу на розвиток економіки / Ю. В. Гава // Науково-технічна інформація. – 2007. – №3(33). – С. 7 – 12.
5. Гава Ю. В. Інтелектуальний капітал – шлях до економічного зростання України / Ю. В. Гава // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №4 (58). – С. 129 – 134.
6. Гава Ю. В. Методологічні основи дослідження теорії інтелектуального капіталу / Ю. В. Гава // Вісник. – 2007. – №93. – С. 17 – 20.
7. Гончаров Ю., Касич А. Науковий потенціал як фактор розвитку інноваційно-інвестиційної системи України / Ю. Гончаров, А. Касич // Економіка України. – 2007. – №1. – С. 42 – 51.
8. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2001. – 254 с.
9. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б. Данилишин, В. Куценко // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 71–79.
10. Едвиндссон Л., Мелоун М. Інтелектуальний капітал. Визначення справжньої вартості компанії/ за ред. В. Л. Іноземцева. – М.: 1999 – 220.

11. Колодюк А. Проблематика переходу до інформаційного суспільства // Політичний менеджмент. — 2004. — № 6.
12. Лазарева С. Ф. Економіка та організація інформаційного бізнесу: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 270 – 280.
13. Макконнелл К. Р. Экономикс. Книга 1 : Принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. 13-го изд. — М. : Ин-фра-М, 2000. — 454 с.
14. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність //Інтелектуальна власність – 2000, № 3, с. 3-14.
15. Сиденко В. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми й розв'язання / В. Сиденко // Дзеркало тижня. – 2001. – №43. – С. 4
16. Стрижак О. О. Інтелектуальна власність: [навч. посіб] / О. О. Стрижак. — Х. : Видавництво ХНЕУ, 2007. — 216с.
17. Харкянен Л. Інвестиції в людину – фактор розвитку економіки / Л. Харкянен // Віче., К. – 2000. – №11. – С. 97 – 105.
18. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми та закономірності розвитку// Економіка України.- 2002. - №11.– С.48-55.
19. Чухно А. А Інституціонально-інформаційна економіка: підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко ; за ред. А. А. Чухна. — К.: Знання, 2010. – 687 с.
20. Тараруєв Ю. О. Інтелектуальний капітал як фактор інноваційного розвитку економіки / Ю. О. Тараруєв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2007mart/7> — Назва з титул. екрана.
21. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>— Назва з титул. екрана